

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ

■ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ

Η Παιδοψυχιατρική αποτελεί μια σχετικά νέα ειδικότητα της ιατρικής επιστήμης, με αντικείμενο την ψυχική υγεία του βρέφους, του παιδιού, του εφήβου και της οικογένειάς του και σκοπό τη διατήρηση ή την αποκατάστασή της. Η προαγωγή της

ψυχικής υγείας, η πρόληψη, η αξιολόγηση, η διάγνωση και η θεραπεία των ψυχικών διαταραχών καθώς και η αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων του παιδιού αποτελούν τομείς της παιδοψυχιατρικής παρέμβασης.

■ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ

Η ιστορία της Παιδοψυχιατρικής είναι αλληλένδετη με την κατανόησή μας για την ανάπτυξη, τις πρακτικές μεγαλώματος των παιδιών, τη θέση των παιδιών στην κοινωνία, τα δικαιώματά τους και συμβαδίζει με την ιστορία μη ιατρικών τομέων, όπως η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση των ανηλίκων.

Η ανάπτυξη της σύγχρονης Παιδοψυχιατρικής προήλθε ως αποτέλεσμα της αλλαγής των αντιλήψεων για το παιδί στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι κοινωνικο-πολιτισμικές μεταβολές που συντελέστηκαν τότε παραμέρισαν τις αντιλήψεις που θεωρούσαν το παιδί μικρογραφία του ενηλίκου και έδωσαν τη θέση τους στη μελέτη των ιδιαίτερων αναγκών και χαρακτηριστικών της παιδικής ηλικίας. Αυτό συνδυάστηκε με την ανάγκη για καλύτερη και πιο συστηματική εκπαίδευση για

παιδιά όλων των κοινωνικοοικονομικών τάξεων.

Η ιστορία της Παιδοψυχιατρικής διεθνώς

Ο Hermann Emminghaus δημοσίευσε το 1887 το βιβλίο «Die Psychischen Störungen des Kindesalters», το πρώτο βιβλίο στα γερμανικά που ασχολείται με τα συναισθηματικά προβλήματα στα παιδιά και θεωρείται από μερικούς ως ο θεμελιωτής της Παιδοψυχιατρικής. Ο Ελβετός ψυχίατρος Moritz Tramer (1882–1963) καθορίζει στη συνέχεια τις ιδιαιτερότητες του επιστημονικού πεδίου όσον αφορά στη διάγνωση, τη θεραπεία και την πρόγνωση. Το 1934 ο Tramer ίδρυσε το «Journal of Child Psychiatry» («Zeitschrift für Kinderpsychiatrie»), το οποίο αργότερα μετονομάστηκε «Acta

Paedopsychiatria» και εξακολούθησε να αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα περιοδικά του κλάδου.

Στις αρχές του 20ού αιώνα η ψυχαναλυτική θεωρία του S. Freud, δίνοντας έμφαση στην αιτιολογική σύνδεση των ψυχικών διαταραχών του ενήλικου με τις πρώιμες εμπειρίες της παιδικής του ηλικίας, προσέφερε το αναγκαίο θεωρητικό υπόβαθρο για την ουσιαστική ανάπτυξη της Παιδοψυχιατρικής.

Στην Ευρώπη, στο διάστημα του Μεσοπολέμου, οι εργασίες της A. Freud και της M. Klein μορφοποιούν θεωρητικά και κλινικά την ιδιαιτερότητα του αντικειμένου της Παιδοψυχιατρικής. Είναι η εποχή όπου ιδρύονται στην Αγγλία οι πρώτοι Ιατροπαιδαγωγικοί Σταθμοί και αναπτύσσεται η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς θεσμούς. Το 1920 ιδρύεται στο Λονδίνο η Tavistock Clinic που προσφέρει ψυχαναλυτικές ψυχοθεραπείες στα παιδιά.

Στη Γαλλία, ο A. Binet και ο T. Simon ενδιαφέρονται για τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες. Προτείνουν ειδικές δοκιμασίες για να μετρήσουν το νοητικό πηλίκιο των παιδιών και αναπτύσσουν το 1905 τον κλάδο της Ψυχομετρίας. Ο A. Kollin ιδρύει το 1912 τον πρώτο Ιατροπαιδαγωγικό Σταθμό στο Παρίσι. Στην Ιταλία, ο Sante de Sanctis περιγράφει το 1905 την παιδική σχιζοφρένεια. Η Maria Montessori ιδρύει το 1909 ειδική τάξη για παιδιά με νοητική υστέρηση και επεξεργάζεται προσαρμοσμένες εκπαιδευτικές μεθόδους.

Ορισμένοι ιστορικοί τοποθετούν τις αρχές της Παιδοψυχιατρικής στις ΗΠΑ το 1899, όταν η Πολιτεία του Ιλινόι εγκαθίδρυσε το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων στο Σικάγο. Παράλληλα αναπτύσσεται το

κίνημα των Child Guidance Clinics που ξεκίνησε με τον William Healy το 1909. Η μετανάστευση πολλών ψυχαναλυτών στις ΗΠΑ εξαιτίας του ναζισμού και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωσή του. Ο Kanner θεωρείται ο πρώτος ιατρός που αναγνωρίζεται ως παιδοψυχίατρος στις ΗΠΑ. Περιγράφει τον αυτισμό και ιδρύει το πρώτο παιδοψυχιατρικό τμήμα σε παιδιατρική κλινική (1930). Το βιβλίο του «Child Psychiatry» (1935) πιστώνεται την εισαγωγή του όρου Παιδοψυχιατρική στον αγγλόφωνο κόσμο. Η Loretta Bender (1897–1987) άσκησε επίσης σημαντική επιρροή με τη δουλειά της στις διαταραχές του λόγου και στην περιγραφή της παιδικής σχιζοφρένειας.

Η Διεθνής Ένωση Παιδικής και Εφηβικής Ψυχιατρικής και Συναφών Επαγγελματιών (IACAPAP) ιδρύθηκε επίσημα το 1937 κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκόσμιου συνεδρίου Παιδοψυχιατρικής. Η Ένωση των Ευρωπαίων Παιδοψυχιάτρων, η οποία αργότερα μετονομάστηκε Ευρωπαϊκή Εταιρεία Ψυχιατρικής Παιδιών και Εφήβων (ESCAP), είχε την πρώτη της συνάντηση τον Οκτώβριο του 1954.

Η πρώτη πανεπιστημιακή έδρα Παιδοψυχιατρικής δημιουργήθηκε το 1923 στο Ροζάριο της Αργεντινής, την οποία κατέλαβε ο Lanfranco Ciampi, Ιταλός νευροψυχίατρος και ψυχαναλυτής. Σε μερικές χώρες (π.χ., Γερμανία, Γαλλία, ΗΠΑ) η Παιδοψυχιατρική εξελίχθηκε ως ανεξάρτητη ειδικότητα, σε άλλες ως υποειδικότητα της Ψυχιατρικής ή της Παιδιατρικής (π.χ., Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία), ενώ ακόμη και σήμερα σε κάποιες χώρες δεν αναγνωρίζεται ως ξεχωριστή ειδικότητα και δεν περι-

λαμβάνεται στα μαθήματα των ιατρικών σχολών. Στην Ελλάδα το 1962 η Παιδοψυχιατρική αναγνωρίστηκε ως συναφής ειδικότητα της Ψυχιατρικής, ενώ το 1981 ως αυτόνομη ιατρική ειδικότητα.

Η ιστορία της Παιδοψυχιατρικής στην Ελλάδα

Η πρώτη παιδοψυχιατρική προσέγγιση στη χώρα μας έγινε μέσα από την ειδική εκπαίδευση. Στις αρχές του 20ού αιώνα άρχισε η λειτουργία σχολών και ασύλων για τυφλούς και κωφάλαλους. Από το 1932 έως το 1938 λειτούργησε στην Αθήνα από τον Δ. Μωραΐτη «Συμβουλευτικός Ψυχοπαιδαγωγικός Σταθμός» σύμφωνα με τις αρχές της Ατομικής Ψυχολογίας, για τις ανάγκες «ανώμαλων και καθυστερημένων παιδιών». Η Ρ. Ιμβριώτη, το 1936, ίδρυσε στην Καισαριανή το Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Ανωμάλων Παίδων (ΠΕΣΑΠ) με πλειάδα λαμπρών συνεργατών, μεταξύ των οποίων και τον ψυχίατρο και ψυχαναλυτή Γ. Ζαβιτσιάνο. Εκεί για πρώτη φορά αναγνωρίστηκαν παιδιά με αμιγώς ψυχολογικά προβλήματα πέρα από τη νοητική καθυστέρηση. Εκείνη την εποχή τα παιδιά και οι έφηβοι με ψυχικές διαταραχές ελάμβαναν περίθαλψη σε ψυχιατρικά νοσοκομεία ή σε εξωτερικά ιατρεία νοσοκομείων, όπως το Αιγινήτειο και το Δρομοκαϊτειο, ή σε ιδιωτικά ιατρεία ψυχιάτρων ενηλίκων.

Η ίδρυση του πρώτου Παιδοψυχιατρικού Τμήματος στο Δημόσιο Ψυχιατρείο της Αθήνας (Δαφνί) χρονολογείται από το 1949. Το τμήμα παρείχε μόνο δυνατότητα νοσηλείας για παιδιά που εμφάνιζαν βαριά κλινική εικόνα που οφειλόταν κυρίως σε νοητική υστέρηση, οργανικά σύνδρομα και ψυχώσεις. Οι συνθήκες νοσηλείας

των παιδιών ήταν ιδιαίτερες· αναφέρεται ότι τρία παιδιά μοιράζονταν ένα κρεβάτι και οι θεραπευτικές παρεμβάσεις ήταν πολύ περιορισμένες.

Το 1961 με τη μετατροπή του σανατορίου του Νταού Πεντέλης σε Νευροψυχιατρικό-Παιδιατρικό Νοσοκομείο ξεκινά η ουσιαστική παροχή νοσηλευτικών παιδοψυχιατρικών φροντίδων. Το νοσοκομείο αργότερα διέθετε τέσσερις εξωνοσοκομειακές μονάδες, εκ των οποίων οι τρεις αναπτύχθηκαν τη δεκαετία του 1980.

Το 1956 ιδρύθηκε το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών στην Αθήνα. Η Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία του λειτούργησε με πλήρη διεπιστημονική ομάδα και με τις αρχές της Κοινωνικής Ψυχιατρικής για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Το Κέντρο προσέφερε διάγνωση, θεραπεία, έρευνα και κοινωνική δράση και γρήγορα ανέπτυξε τις δραστηριότητές του με ένα σημαντικό δίκτυο υπηρεσιών στην Αθήνα, στον Πειραιά, στη Θεσσαλονίκη και στην Πάτρα. Κύριο ιδρυτικό μέλος ήταν η ψυχολόγος-ψυχαναλύτρια Άννα Ποταμιάνου, εμπνεόμενη από το ενδιαφέρον της για την παιδική και εφηβική ηλικία και τις γαλλικές ψυχαναλυτικές αρχές στις οποίες είχε εκπαιδευθεί.

Το 1957 ιδρύθηκε στην Αθήνα το επιστημονικό σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα «Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού (ΕΕΨΥΝΠ)», η πρώτη επιστημονική εταιρεία στην Ελλάδα με ειδικό αντικείμενο την προαγωγή της ψυχικής υγείας και την ψυχιατρική του παιδιού.

Στο πλαίσιο του Εθνικού Συστήματος Υγείας και της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, από το 1981 μέχρι σήμερα, οι παιδοψυχιατρικές υπηρεσίες αναπτύχθηκαν σε

όλη τη χώρα, αν και ανισομερώς. Αρκετές από τις υπηρεσίες που λειτουργήσαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οργανώθηκαν χάρη στη συγχρηματοδότηση από τον κανονισμό 815/84 της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το 1977 ιδρύθηκε το «Τμήμα Ψυχολογικής Παιδιατρικής» στο Νοσοκομείο Παίδων «Η Αγία Σοφία» και αποτέλεσε την πρώτη παιδοψυχιατρική κλινική σε παιδιατρικό νοσοκομείο. Από την αρχή το τμήμα λειτουργούσε με πλήρη διεπιστημονική ομάδα, στελεχωμένη από παιδοψυχίατρο, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και λογοπεδικό. Παρείχε διαγνωστικές και θεραπευτικές υπηρεσίες σε εξωτερικούς ασθενείς και μέσω της Διασυνδετικής Συμβουλευτικής σε ασθενείς διαφόρων κλινικών του νοσοκομείου. Στη συνέχεια προστέθηκε το Τμήμα Ενδονοσοκομειακής Νοσηλείας με δέκα κρεβάτια. Από το 1999 αποτελεί την Παιδοψυχιατρική Κλινική της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το 1982 άρχισε να λειτουργεί η Υπηρεσία Παιδιών και Εφήβων του Κέντρου Κοινοτικής Ψυχικής Υγιεινής (ΚΚΨΥ) Βύρωνα-Καισαριανής, το πρώτο κοινοτικό κέντρο που ανήκε στην Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική (Αιγινήτειο Νοσοκομείο). Σήμερα η Υπηρεσία Παιδιών και Εφήβων προσφέρει τις υπηρεσίες της σε παιδιά και εφήβους 0-18 ετών και στις οικογένειές τους χωρίς οικονομική επιβάρυνση εκ μέρους τους. Ταυτόχρονα πραγματοποιεί παρεμβάσεις στην κοινότητα, που αφορούν κυρίως στην πρόληψη σε σχολεία, υλοποιεί ερευνητικά προγράμματα και παρέχει εκπαίδευση σε ειδικούς ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων.

Η «Παιδοψυχιατρική Εταιρεία Ελλά-

δος» ιδρύθηκε το 1983 στην Αθήνα με σκοπό «την προαγωγή της Παιδοψυχιατρικής και τη συμβολή της στη βελτίωση του επιπέδου της Ψυχικής Υγείας του παιδιού, του εφήβου και της οικογένειας». Παράλληλα, η Εταιρεία ασχολήθηκε με την εδραίωση της νέας ειδικότητας τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Μέρος αυτής της προσπάθειας ήταν η ένταξη της Εταιρείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση Παιδοψυχιάτρων (ESCAP) και στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ειδικευμένων Ιατρών (UEMS), καθώς και η συνεργασία της με άλλες συναφείς εταιρείες του εξωτερικού. Για ακόμα καλύτερη εναρμόνιση με τα διεθνώς ισχύοντα, το 2005 έγινε μια σημαντική αναθεώρηση του καταστατικού της εταιρείας, η οποία –μεταξύ άλλων– περιελάμβανε και την αλλαγή του ονόματός της σε Παιδοψυχιατρική Εταιρεία Ελλάδος – Ένωση Ψυχιάτρων Παιδιών και Εφήβων.

Αναπτυξιακή προσέγγιση των ψυχικών δυσκολιών

Η Παιδοψυχιατρική είναι ο κλάδος της Ιατρικής που ασχολείται με τα προβλήματα της ψυχικής υγείας των παιδιών και των εφήβων. Το αντικείμενό της είναι βρέφη, παιδιά ή έφηβοι από 0 έως 18 ετών. Παράλληλα, μελετά τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις του παιδιού με την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον. Θεωρείται ότι το παιδί δεν είναι παθητικός αποδέκτης, αλλά συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός του.

Ανάλογα με την αναπτυξιακή φάση στην οποία βρίσκεται το παιδί παρατηρούμε διαφορετικά είδη προβλημάτων και αντίστοιχη έκφραση των δυσκολιών του.

Τα βρέφη εκφράζουν τις δυσκολί-

ες τους με ψυχοσωματικά συμπτώματα, όπως ανορεξία, έμετοι, ανεξήγητη απώλεια βάρους, κολικοί και αϋπνίες. Αυτού του είδους οι διαταραχές, όταν έχει αποκλειστεί η ύπαρξη οργανικών παραγόντων που μπορούν να τις προκαλούν, παραπέμπουν σε συναισθηματικές ελλείψεις και σε κακή ποιότητα της πρώιμης σχέσης μητέρας – βρέφους.

Στην προσχολική ηλικία εκδηλώνονται οι καθυστερήσεις στην ανάπτυξη, γενικές ή ειδικές, όπως είναι τα πολύ συχνά προβλήματα του λόγου και της ομιλίας. Για τα παιδιά που αργούν να μιλήσουν τα αίτια μπορεί να είναι οργανικά, οικογενειακά ή καθαρά ψυχολογικά. Καθυστέρηση λόγου παρατηρείται επίσης στις διαταραχές του αυτιστικού φάσματος, αλλά εδώ είναι κυρίως η έλλειψη επικοινωνίας και οι εμμονές που κυριαρχούν. Το υπερκινητικό σύνδρομο, παιδιά ανήσυχια, με ακατάπαυστη δραστηριότητα που δεν μπορούν να συγκεντρώσουν την προσοχή τους και να τελειώσουν τις δραστηριότητες που αρχίζουν, έχει την έναρξή του επίσης σε αυτήν την ηλικία. Οι διαταραχές στον έλεγχο των σφιγκτήρων (ενούρηση, εγκόπριση), οι διάφορες φοβίες, η αδυναμία του παιδιού να αποχωριστεί τους γονείς του, αποκρίνονται ευκολότερα στη θεραπεία όταν αντιμετωπιστούν εγκαίρως.

Τα μεγαλύτερα παιδιά εκδηλώνουν τα προβλήματά τους κυρίως στο σχολείο. Προσαρμόζονται δύσκολα στην τάξη, δεν παρακολουθούν και δεν μαθαίνουν ή μερικές φορές αρνούνται τελείως να πάνε σχολείο. Οι μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να οφείλονται σε αναπτυξιακούς παράγοντες ή να είναι έκφραση των ψυχολογικών δυσκολιών του παιδιού. Συχνά οι διαταραχές στη συμπεριφορά του

παιδιού οφείλονται στις διαταραγμένες οικογενειακές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει. Παιδιά διαζευγμένων γονέων ή οικογενειών που αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα χρειάζονται ιδιαίτερη αντιμετώπιση.

Η εφηβεία είναι μια περίοδος κρίσης που σηματοδοτεί το πέρασμα στην ενήλική ζωή. Σε παιδιά με εύθραυστη προσωπικότητα η κρίση της εφηβείας μπορεί να ξεπεράσει τα φυσιολογικά όρια και να εκφραστεί με κατάθλιψη, πτώση της σχολικής απόδοσης ή αντικοινωνική συμπεριφορά με ένταξη σε περιθωριακές ομάδες και χρήση ουσιών. Στα κορίτσια οι δυσκολίες να δεχθούν τις αλλαγές στο σώμα τους και τη θηλυκότητα που γεννιέται μπορεί να οδηγήσουν στην ψυχογενή ανορεξία με μεγάλη απώλεια βάρους, κατάσταση δυνητικά απειλητική για τη ζωή.

Η έκφραση των ψυχικών διαταραχών της παιδικής ηλικίας είναι πολύπλευρη. Οι παραπομπές στις παιδοψυχιατρικές υπηρεσίες γίνονται από παιδιάτρους, ενημερωμένους εκπαιδευτικούς και ευαίσθητοποιημένους γονείς που μπορούν έτσι να συμβάλουν στην έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπισή τους.

Η Παιδοψυχιατρική έχει μεγάλη προληπτική διάσταση. Είναι σημαντικό να γίνει έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπιση των ψυχικών προβλημάτων της παιδικής ηλικίας ώστε να προληφθεί η δημιουργία μόνιμων παθολογικών καταστάσεων που θα ακολουθήσουν το παιδί στην ενήλικη ζωή.

Επιδημιολογία

Σύμφωνα με ανασκοπήσεις σημαντικών διεθνών επιδημιολογικών μελετών της ψυχοπαθολογίας παιδιών και εφήβων